

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ
МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ У КОНТЕКСТІ
ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКОЇ)**

У статті зроблено спробу довести, що формуванню й розвитку мовленнєвої культури і професійної компетенції майбутнього юриста у значній мірі сприяє усвідомлене засвоєння системи загальнообов'язкових норм права засобами іноземної мови.

Ключові слова: мовленнєва культура, право, іноземна мова, міжкультурне спілкування, розвиток особистості.

Актуальність даної теми визначається потребами сучасного цивілізаційного розвитку, посиленням (глобалізацією) міжнародних зв'язків у різних галузях науки та культури та її інтеграцією, необхідність спілкування між різними народами. Її науково-практична значущість зростає, оскільки постійно змінюються соціальні умови, концепції удосконалення освіти, теорія і практика навчання іноземних мов, зокрема і в напрямку удосконалення мовленнєвої культури.

Дана проблема привертає все більшу увагу і науковців, і практиків. Аналітико-синтетична робота в цьому напрямку частково реалізована як у монографічних виданнях, підручниках та навчальних посібниках, так і в окремих наукових статтях. Серед них слід, у першу чергу, назвати працю колективу авторів (Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова, С.І. Потапенко, Г.С. Чекаль та ін.) “Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах”, затверджена Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів [5], у якій розглянуто теоретичні, практичні, організаційні аспекти навчання іноземних мов як засобу спілкування в діалозі культур, подано сучасний погляд на навчання усіх видів

мовленнєвої діяльності; навчальний посібник за авторством О.Б. Тарнопольського і С.П. Кожушко “Методика навчання англійській мові для ділового спілкування” [8], в якому подано методико-лінгвістичну характеристику ділової англійської мови у її відмінності від загальнонародної мови та підмов різних спеціальностей, а також цілі, зміст, метод та практичну технологію навчання англійської мови для ділового спілкування; підручник, підготовлений колективом авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої, “Методика викладання іноземних мов у середніх закладах”, у якому здійснена спроба викласти основи загальної методики викладання іноземних мов відповідно до “Концепції педагогічної освіти” (1998 р.) [4]; наукова стаття Н.В. Гуренко “Мовленнєва компетентність та культура майбутнього фахівця” [1], А. Павлюк “Мовленнєвий розвиток особистості в контексті державного стандарту освіти” [7] та деякі інші, які актуалізують проблему розвитку мовленнєвих творчих здібностей, в т.ч. і у контексті нашого дослідження. Серед зарубіжних видань привертає увагу праця Н.М. Мініної “Програма навчання активному володінню іноземною мовою студентів немовних спеціальностей і методологічні рекомендації” [6].

Наближено до теми нашого дослідження розглядають важливі питання формування й розвитку мовленнєвої культури студентів-юристів Кіржнер С.Е. [2], Токарська А. [9], Лощенова І.Ф. [3].

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів формування й розвитку мовленнєвої культури студентів – майбутніх юристів, у процесі вивчення іноземної мови на лексико-термінологічній основі правознавчого змісту та із застосуванням порівняльної методології.

Загальновизнано, що мовленнєві творчі здібності посідають важливе місце в розвитку особистості на всіх етапах її життєдіяльності. Не є винятком у цьому і період навчання у вузі та набуття професії, що визначить найбільш активну і тривалу фазу життєдіяльності людини, але тепер уже у статусі спеціаліста. Тим часом міжнародні зв'язки України зумовлюють потребу в спеціалістах, які здатні у мовленнєвому відношенні і у своїй спеціальній

підготовці до професійного іншомовного спілкування, тобто можуть здійснювати успішну взаємодію із зарубіжними співрозмовниками у різних ситуаціях і на різних рівнях, залежно від поставленої мети або непередбачуваної ситуації тощо.

У правоохоронній діяльності така ситуація проявляється у процесі спілкування суб'єктів органів правопорядку для вирішення тих чи інших завдань як в інтересах однієї або двох країн, так і в більш широкому колі суб'єктів, наприклад, Інтерполі (International Criminal Police Organization) – Міжнародній організації кримінальної поліції, покликаний забезпечити розвиток широкого взаємного співробітництва всіх органів (установ) кримінальної поліції у межах існуючого законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини (1948 р.). При цьому особливо важливим є як володіння навичками і вміннями спілкуватися англійською мовою, оскільки Україна (від 1993 р.) співпрацює з цією організацією, де ця мова є офіційною мовою спілкування, так і знання загальноправового, відомчого, нормативного, організаційного характеру щодо побудови правоохоронної системи зарубіжних країн.

Таким чином, сучасна освітня парадигма відбиває новий погляд на взаємозв'язок ефективного навчання іншомовного спілкування з урахуванням діалогу культур і особливостей спілкування представників різних культур. Одним з найважливіших аспектів цієї проблеми є становлення спеціаліста, який на мовленнєвому рівні володіє основами міжкультурної комунікації, що передбачає досягнення взаємоузгоджених дій з носієм відмінної культури. Погоджуючись з думкою С.Е. Кіржнер, можна стверджувати, що головною метою навчання іноземної мови в контексті діалогу слід вважати підготовку студентів до активного співробітництва у сучасному полікультурному світі засобами виучуваної мови [2, 88]. Отже, навчаючи студентів-юристів основним вмінням професійної міжкультурної комунікації, англійську мову слід розглядати не тільки як предмет вивчення, а й як засіб обміну майбутніми

спеціалістами важливою професійною інформацією правознавчого спрямування.

Незважаючи на те, що у сучасній науковій літературі в основному вироблені методичні підходи до формування й розвитку мовленнєвої культури студентів у процесі професійно спрямованого навчання майбутніх юристів, поки що не вистачає детального опису схожих і відмінних рис здійснення вітчизняними і зарубіжними юристами професійного спілкування, тоді як порівняльний аналіз такого характеру зміг би покращити здатність сучасних спеціалістів до міжкультурного спілкування. Тому розвиток у майбутніх юристів навичок і вмінь професійного англійського спілкування повинен базуватися на формуванні у свідомості студентів правової картини світу в процесі взаємопов'язаного вивчення англійської мови і правової системи країн виучуваної мови.

Ми також поділяємо думку А. Токарської з приводу того, що у лінгвістиці, психології, соціопсихолінгвістиці, етиці, юридичній деонтології комунікативну ефективність взаємодії юристів та осіб, які вступають у правові відносини, розглядають у загальних рисах як мовно-етикетний вияв вербальної поведінки співрозмовників. За її визначенням комунікативна діяльність працівників органів правопорядку – це “інтелектуально-вербальні та невербальні дії, спрямовані на консенсусну взаємодію із особами різних вікових, тендерних, професійних та культурно-етнічних груп, які переважно виявляють (за несприятливих умов та обставин) негативну реакцію щодо захисту прав і свобод громадян, протиправних посягань на їх життя та здоров'я, державного устрою та громадського порядку” [9, 438].

Дійсно, у юридичній діяльності освоєння вказаних елементів відбувається в процесі спілкування працівників органів правопорядку з іншими членами соціальних груп. Через мовну норму, яка забезпечує комунікативну ефективність взаємодії юристів, комунікативна діяльність виступає складовим компонентом національної комунікативної культури. Остання визначається належним рівнем реалізації у вербальному (мовленнєвому) вимірі

комунікативних норм і традицій, що склалися в межах національної та загальнонаціональної культур.

На думку І.Ф. Лощенової, яку теж варто виділити як новаторську, останнім часом до наукового обігу дослідників увійшли нові підходи до опису взаємозв'язку мови, культури й освіти. Отже, виникла потреба переглянути деякі питання, які мають забезпечити якісну зміну лінгвокраїнознавства в нових умовах. У зв'язку з цим вона вважає, що лінгвокраїнознавство – це не відомості про країну, що викладаються іноземною мовою, а спеціальний курс навчання іноземної мови, у ході якого ті, хто навчаються, отримують країнознавчу інформацію не тільки і не стільки для вирішення загальноосвітніх задач, скільки для розширення об'єму фонових знань (у нашому випадку – правознавчих), що забезпечують успішну комунікацію іншомовною мовою [3, 132].

У цьому контексті заслуговують на увагу й наукові сентенції Н.В. Гуренко, яка вважає, що цей процес стосується багатьох професіоналів, які працюють у сфері лінгвістики, зокрема викладачів іноземної мови. Міжкультурне спілкування як сфера діяльності філологів вимагає від них чіткого усвідомлення та розуміння не лише іншого менталітету й обізнаності в галузі понять та явищ, притаманних певній культурі, а й вмінні правильно їх застосовувати у мовленнєвій діяльності. Кожна нація в ході історичного розвитку набуває велику кількість характерних ознак, які не проникають в інші, навіть генеалогічно споріднені нації. Певні слова та словосполучення позначають народні звичаї, традиції, свята, адміністративні, правові та політичні системи [1].

Як показує практика, дуже важливо розрізняти такі реалії або одиниці національно забарвленого лексикону для розуміння значення словосполучення або тексту в цілому. Крім того, поняття реалії тісно пов'язане з феноменом міжкультурного спілкування. Це спілкування людей, що належать до різних культур. Воно може бути надзвичайно важким через різні поняття про те, коли,

чому і як потрібно вживати мову. Таким чином, міжкультурне спілкування є надзвичайно важливим фактором розуміння та правильного відтворення мови.

При формуванні лексико-термінологічних основ комунікативної діяльності правознавців важливо закласти суб'єктам правовідносин інформацію про політичний устрій країни, особливості функціонування судової гілки влади, тенденції у розвитку галузей та інститутів права (конституційного та муніципального права, адміністративного та цивільного права і ін.), специфіку обов'язків різних представників юридичної професії. Все це у значній мірі визначає характер завдань щодо розвитку мовленнєвої підготовки у якійсь із передбачуваних сфер діяльності майбутнього юриста.

Так, наприклад, розгляд складних кримінальних справ, з відповідним лексико-термінологічним визначенням, у Великобританії проходить у суді вищої інстанції (Crown court), тоді як менш складні справи розглядаються у судах нижчої інстанції (Magistrates' courts). У США більшість повсякденних суперечливих справ (сімейних, побутових і ін.) розглядається у судах штатів (state courts), проте деякі більш серйозні справи надходять до федеральних судів (federal courts). Такі відмінності у процесі вивчення англійської мови засвоюються майбутнім юристом у двоєдиному аспекті: а) закріплення правознавчих знань із судочинства у Великобританії і США на основі порівняльного аналізу; б) визначення мовленнєвих особливостей мови закону як способу зовнішнього вираження правових приписів у законі і мови судочинства, якою проводиться судочинство, реалізується доступність і широка інформованість про зміст і порядок розгляду справи, забезпечується реалізація виховної функції цивільного судочинства.

Аналогічне порівняння можна провести і в інших галузях юридичної діяльності. Так, особливістю англійської правової системи є робота окремих видів адвокатів: соліситори (solicitors), які готують справу клієнтів до розгляду в судовому порядку, і баристери (barristers), що безпосередньо представляють інтереси осіб у суді. В Україні та США такого поділу немає. Іншим прикладом відмінності англо-американської та української судовиконавства можна назвати

вирішальну роль суду присяжних в англomовних країнах, в той час як в українській правовій системі така практика не є поширеною. Однак, вироблення у студентів-юристів відповідних англomовленнєвих навичок у цьому напрямку є важливим з огляду на судову реформу в Україні і введення суду присяжних в українську судочинну практику.

Висновки. З точки зору юридичної лінгвістики, на сучасному етапі формування мовленнєвої культури майбутніх юристів з використанням можливостей зарубіжного правознавчого досвіду засобами іншомовлення, необхідно посилювати взаємозв'язок мови і права, активніше використовувати мовні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації з поступовим виведенням їх на міжнародний рівень. У даному випадку своєрідна мовна політика права передбачає, з одного боку, розширення й удосконалення мовленнєвої культури на власній лексико-термінологічній мовній основі, з іншого боку, об'єктивну необхідність застосування зміненої системи української лексичної термінології, пов'язаної із міжнародними правовими діями. У такій системі мають місце іншомовні елементи, інтернаціоналізми й інші нові мовні позначення, що потрапляють в українську мову внаслідок інтернаціоналізації сучасного світу.

Iatsyshyn N.P. Features of formation and development of speech culture of law students in the context of learning a foreign language (English). The article is an attempt to prove that significantly the formation and development of speech culture and profession competence of future lawyer contributes significantly to understanding adoption of mandatory rules of law means foreign language.

Key words: language culture, law, foreign language, intercultural communication, personal development.

Література

1. Гуренко Н.В. Мовленнєва компетентність та культура майбутнього фахівця: матеріал з PSYH.KIEV.UA – Вісник психології і соціальної педагогіки [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B...>
2. Кіржнер С.Е. Англомовна підготовка майбутніх юристів до професійної міжкультурної комунікації / С.Е. Кіржнер // Наукові записки. Серія “Психологія”. – 2008. - №11. – С. 88-92.
3. Лощенова І.Ф. Актуалізація лінгвокраїнознавчих знань студентів як чинник розвитку готовності до міжкультурної комунікації / І.Ф. Лощенова // Педагогічні науки. Наукові праці. – 2006. – Випуск 37(Т.50). – С. 131-135.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 328 с. (Серія “Альма-матер”).
6. Минина Н.М. Программа обучения активному владению иностранным языком студентов неязыковых специальностей и методические рекомендации / Н.М. Минина. – М.: “НВИ” – “ТЕЗАУРУС”, 1998. – 62 с.
7. Павлюк А. Мовленнєвий розвиток особистості в контексті державного стандарту освіти [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/obril/2009_1/Pavluk.doc.pdf
8. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: учебное пособие / О.Б. Тарнопольский, С.П. Кожушко. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
9. Токарська А. Нормативний аспект комунікативної діяльності юристів (до проблеми уніфікації термінології міжнародного права) / А.Токарська // Вісник Львівського університету. Серія філологія. – 2004. – Вип. 34.Ч.1. – С. 438-443.